

УДК 94(477)

Андрій Кліш

**ПАРЛАМЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ АНАТОЛЯ ВАХНЯНИНА
(КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

У статті досліджуються парламентська діяльність видатного українського громадсько-політичного діяча, ученого, композитора Анатолія Климовича Вахнянина (1841–1908 рр.). Проаналізовано його роботу у Віденському парламенті та Галицькому сеймі щодо покращення життя українців Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Ключові слова: Анатоль Вахнянин, парламентська діяльність, суспільно-християнський рух, Східна Галичина, парламент.

Утвердження незалежності України, становлення громадянського суспільства, формування його ідеології відбувається в умовах бурхливого зростання інтересу до історичного минулого нашого народу. При цьому пріоритетного значення набуває звернення до ролі особового аспекту в історії, оскільки саме людський вимір є тим критерієм, який визначає духовність, потяг до історичної правди. Історія кожної країни, кожного напрямку діяльності є персоніфікованою, бо об'єктивні процеси суспільно-політичного розвитку проходять через індивідуальний досвід. У цьому контексті особливої актуальності набувають дослідження життя та багатогранної діяльності однієї з визначних особистостей кінця ХІХ – початку ХХ ст. – Анатолія Вахнянина як парламентаря.

Метою цієї публікації є з'ясування ролі парламентської діяльності А. Вахнянина у суспільно-політичному житті Східної Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Незважаючи на певні здобутки науковців у дослідженні парламентської діяльності українців у Віденському парламенті та Галицькому сеймі, поза межами наукових досліджень залишається чимало важливих нерозв'язаних проблем, в тому числі й визначенні ролі окремих особистостей у цьому процесі.

Науковий доробок дослідників із задекларованої проблематики обмежується публікаціями Т. Антошевського [1], О. Аркуші [2], Т. Батенка [3], В. Качкана [4], А. Кліша [5–6] та інших дослідників.

Зазначені автори в основному звертають увагу на аналіз діяльності українців у Віденському парламенті та Галицькому сеймі, узагальнено аналізують суспільно-християнську течію, до якої належав А. Вахнянин. Однак окреслена нами проблема не знайшла ґрунтовного висвітлення у наукових публікаціях, тому аналіз історіографії проблеми дає змогу зробити висновок про те, що на сьогодні у науковій літературі відсутні праці, що ґрунтуються на дослідженні зазначеної проблеми, у яких було б з'ясовано роль парламентської діяльності А. Вахнянина у суспільно-політичному житті Галичини наприкінці ХІХ ст.

Основою джерельної бази слугують матеріали періодики, зокрема часопису «Руслан» та архівні фонди Центрального державного історичного архіву України у Львові.

Упродовж 1894–1900 рр. А. Вахнянин був депутатом Віденського парламенту. Увесь цей час він був одним із лідерів суспільно-християнської течії під керівництвом А. Барвінського.

Кінець ХІХ ст. позначився надзвичайною активністю українських депутатів суспільно-християнського скерування. О. Барвінський, А. Вахнянин та інші депутати подали значну кількість різних інтерпеляцій, звернень, запитів до різних установ, у яких піднімалися болючі питання українства. Характерно, що вони стосувалися як соціально-економічних, так і політичних та національних проблем краю. Чимало з цих звернень мали позитивний результат.

Упродовж депутатства у Віденському парламенті та Галицькому сеймі А. Вахнянин підіймав низку важливих питань щодо покращення життя українців Галичини. Їх можна умовно поділити на економічні, культурно-освітні та суспільно-політичні.

Важливим блоком економічних проблем було вирішення питань, пов'язаних із лихварством і економічним становищем селян.

Українські депутати з суспільно-християнського табору регулярно підносили на різних представницьких рівнях питання лихварства у Східній Галичині. 18 січня 1897 р. А. Вахнянин у парламенті назвав лихварство причиною масової еміграції з краю. Щоб запобігти цій проблемі приймалися закони, проте вони не були ефективними. Зокрема, законом від 1877 р. лихварство заборонялося, проте фактично існувало й надалі, часто – відкрито [7, с. 1]. Наприкінці ХІХ ст. Галичина поділялася на округи між найбільшими лихварськими родами [7, с. 2]. Окрім лихви грошима популярною також була лихва зерном, худобою, роботою. О. Барвінський називав лихварство однією з основних причин економічного занепаду Галичини. У 1898 р. А. Вахнянин вніс

пропозицію у Галицький сейм виділити з крайового фонду 200 тис. корон на організацію «райфайзенек» у Галичині [8, с. 2].

А. Вахнянин вбачав захист для східногалицьких селян від лихварства у заснуванні спілок В. Райфайзена. Він неодноразово наводив у Галицькому сеймі приклади успішної боротьби спілок з лихварством у Німеччині та Західній Австрії, де вони, до того ж, робили селянські громади більш згуртованішими й стійкішими. Він звертався до української інтелігенції з проханням допомогти селянам. Без підтримки сільської інтелігенції, на його думку, ідея заснування цих спілок не мала б розвитку. А. Вахнянин наголошував на тому, що спілки В. Райфайзена були в стані морально оздоровити сільські громади [9, с. 3].

28 грудня 1897 р. А. Вахнянин під час виступу у сеймі закликав за допомогою спілок системи В. Райфайзена створити для селян доступні умови дешевого кредиту, а 29 грудня він запропонував прийняти рішення щодо заснування позичкових кас. Ця справа, на його думку, не могла зволікатися, позаяк значно зросла заборгованість селян, що гальмувало їх господарський розвиток [10, с. 1].

А. Вахнянин розгорнув широку пропаганду спілок В. Райфайзена, які, за його переконанням, могли значно покращити матеріальний і культурний стан українського селянства у Східній Галичині. Ідею підтримала греко-католицька ієрархія, і там, де дієвий клір мав значний вплив на своїх селян, виникали спілки В. Райфайзена. Для таких громад «Руслан» регулярно друкував статті з роз'ясненнями, як уникати проблем з реєстрацією, отримувати кредити, раціонально вести господарство тощо.

У березні 1899 р. А. Вахнянин знову обґрунтував необхідність урядової підтримки «райфайзенек», як засобу боротьби з лихварством та соціалістичною пропагандою. У часописі «Руслан» опубліковано низку статей, де роз'яснювалися засади, принципи організації та їх значення для селянського господарства. На прикладі західноєвропейського досвіду зазначалися позитивні впливи кас на сільські громади [11–12].

У парламенті А. Вахнянин відстоював необхідність проведення промислової та торгівельної реформи в Галичині, щоб перетворити її з аграрного придатку імперії на розвинутий регіон. Він піднімав питання щодо покращення матеріального забезпечення учителів, особливо сільських [13, с. 1; 14, с. 2].

Християнські суспільники намагалися покращити економічний стан греко-католицького кліру. А. Вахнянин неодноразово у парламенті та сеймі піднімав питання збільшення плати священикам, зрівняння українського кліру з латинським щодо наданням йому пільг, які мали австрійські чиновники [15, с. 2].

Ще однією проблемою українських селян Галичини були непомірні податки, що не дозволяли розвиватися сільськогосподарському виробництву. А. Вахнянин розробив проект нової податкової системи щодо селянського господарства, проте він не був прийнятий. Окрім того вдалося досягти зниження деяких видів податків на землю, спадщину тощо. За ініціативи українських депутатів, у парламенті прийнято низку податкових знижок для селян у випадках руйнації господарств внаслідок різноманітних стихійних лих. А. Вахнянин вимагав включення Східної Галичини до числа країв, у яких мало б проводитися загальнодержавне будівництво судохідних каналів з регуляцією річок й меліорацією земельних угідь [16, с. 1–2], а також наполягав на розширенні сітки залізничних шляхів й шосейних доріг, що було в інтересах держави.

Блок культурно-освітніх проблем представлено питанням стану української освіти. Національна освіта стала важливою складовою програми діяльності суспільно-християнської течії.

16 січня 1898 р. Руський сеймовий клуб підтримав проект А. Вахнянина щодо врегулювання мовних взаємин в Галичині. Він передбачав усі аспекти використання української мови в судах та адміністрації [17, с. 2]. Слід зазначити, що до А. Вахнянина ніхто з українських депутатів аналогічного законопроекту не виносив на розгляд сейму. Характерною рисою цього законопроекту стало дотримання національної рівності та справедливості [18]. Це стало ще одним прикладом відстоювання А. Вахнянином національних прав галицьких українців. Для розгляду проекту створено адміністративну комісію, яка 20 січня 1898 р. прозвітувала, зазначивши доцільним вирішувати українсько-польські мовні взаємини у сеймі, без залучення Державної Ради. Комісія вважала за доцільне користуватися законами, прийнятими у 1867 і 1869 рр. і визнала обидві мови урядовими. Окрім того, вона не бачила причин особливого ставлення до мовного питання, оскільки українська і польська мови схожі настільки, що першу не потрібно вивчати спеціально [19, арк. 8–10].

А. Вахнянин, виступаючи 27 жовтня 1899 р. у парламенті під час дискусії над урядовою програмою, наголошував на важливості вирішення національного питання. Він підкреслював недопустимість одностороннього вирішення мовного питання для одних народів імперії за рахунок інших й пропонував надати усім народам рівні права та можливості. Відтермінування вирішення цієї

проблеми загрожувало глибокою кризою для країни. Уряд М. Кларі, на думку А. Вахнянина, не був у змозі її вирішити. Він запропонував ідею перетворення Австро-Угорщини на національну федерацію під проводом династій Габсбургів [20, с. 1].

У виступах в Державній Раді та Галицькому сеймі А. Вахнянин неодноразово підкреслював важливість для Австро-Угорщини надання українцям прав і створення умов для навчання рідною мовою. Зокрема, у виступі в Галицькому сеймі він наголошував на утопічності ідеї викладання в школі двома мовами, що було негативним щодо освітніх прагнень як з педагогічного аспекту і не вирішувало національного питання українців у Східній Галичині [21, с. 3].

У 1896 р. А. Вахнянин відстоював відкриття української гімназії у Станиславові у сеймі, проте крайова шкільна комісія припустила, що українці не забезпечать необхідної кількості учнів та учителів. Місцеві українці спочатку пропонували відкрити при існуючій гімназії паралельні українські класи [22, с. 2].

5 лютого того ж року сейм підтримав рішення комісії та запропонував уряду з нового навчального року відкрити український клас при польській гімназії та вирішити питання щодо окремого приміщення. Це рішення позитивно сприйняв тогочасний політикум, за винятком польських депутатів, зокрема Е. Торосевича. Він виступив на захист рішення Тернопільської повітової ради проти відкриття української гімназії у місті, аргументуючи нерозвиненістю та меншовартістю української культури у порівнянні з польською. Натомість А. Вахнянин 5 лютого 1898 р. у виступі в Галицькому сеймі, піддав критиці шовіністичні погляди Е. Торосевича, наголосив на значенні державної підтримки української освіти, зазначивши, що неосвічений народ може піддатися москвофільській агітації. Він висловив надію, що Галицький сейм зуміє оцінити потребу українців у рідній освіті. Зокрема, А. Вахнянин зазначив, що: «А школа повинна бути, як звісно, продовженням сего, що подає дитині рідна хата. І для того, сли діти образують ся в школі в тім дусі, яким переняли ся в рідній хаті, то з сего не вийде ніяка небезпечність для суспільности. Держави упадають наколи стоять в суперечности з інтересами своїх народів. А я не всилі ворожити добра і нашому краєви, наколи він станув би в суперечности з інтересами одного чи другого народу. (...) Побіч ідеї народности проявляє ся всюди стремління до образованости. Однакож сеї образованости не присвоїть собі жаден нарід в иньший спосіб, як лише через національне вихованє» [6, с. 77–78].

Ще одним проявом підтримки А. Вахнянином українських інституцій став виступ на захист товариства «Просвіта», яке звинувачувалося поляками у друці провокаційних матеріалів, зокрема праці «Про панщину». Поляки звинувачували товариство у підбурюванні народу. Натомість А. Вахнянин зазначав, що ця робота є історичною розповіддю про період панщини, висвітлює свавілля панів щодо селян. Також він заявляв, що книга написана у дусі вірнопідданості цісарю, хоча описує темні сторони минулого та є повчальною для майбутніх [23, с. 1–2].

Слід зазначити, що парламентська діяльність А. Вахнянина, як і усієї суспільно-християнської течії, викликала неоднозначну реакцію у галицькому політикумі. У цілому опозиційні українські сили негативно оцінювали їх роботу. Причому для політичної боротьби вони використовували різноманітні, подекуди нечесні методи. Зокрема, у лютому 1899 р. «Monitor», «Галичанин», а згодом і «Діло» опублікували сенсаційну звістку щодо аморальної поведінки А. Вахнянина. На його захист стали усі українські парламентарі, А. Вахнянин подав у суд на редакторів «Monitora» і «Галичанина» за образу честі та гідності. Справа набрала значного розголосу. Опозиційні часописи інформували, що суд гальмував справу. Врешті суд прийняв рішення на користь А. Вахнянина, а редакторів «Monitora» і «Галичанина» зобов'язав опублікувати спростування [24, с. 2].

Зазначена справа та тиск з боку радикально налаштованих політичних сил змусили А. Вахнянина відмовитися від участі у виборах 1901 р. На його вибір вплинула низка причин. Перша – це стан здоров'я. Інша – несприйняття східногалицьким селянством поміркованих ідей суспільно-християнської течії. Зокрема, це можемо прослідкувати у словах селянина Івана Драгана, адресованих А. Вахнянину, під час його депутатського звіту: «Просим вас просто: не кандидуйте більше, бо я заявляю тут іменем селян нашого повіту, що хоч би нам прийшлося гинути від штиків, ми станемо проти вашого вибору» [3, с. 122–123].

Таким чином, будучи депутатом Віденського парламенту та Галицького сейму, А. Вахнянин намагався реалізувати низку проектів для покращення становища галицьких українців. На жаль, переважна більшість з них не була реалізована через низку причин. Насамперед, це зумовлювалося різкою критикою з боку політичних опонентів – москвофілів, народовців та радикалів. Окрім того, українське представництво у законодавчих органах було незначним та слабким, щоб вирішувати важливі питання суспільно-політичного, економічного та культурно-освітнього життя українців. Попри те, зроблено А. Вахнянином та його однодумцями доволі багато. За час його депутатської каденції відкриті українські школи при семінаріях у Станиславові, Тернополі, Львові, українські класи в Коломиї та Перемишлі, кафедру історії Східної Європи у Львівському університеті, видано розпорядження про навчання поляків української мови в гімназіях.

Список використаних джерел

1. Антошевський Т. До історії християнсько-суспільного руху в Галичині (80-ті рр. XIX ст. – 1914 р.) / Т. Антошевський. – Львів, 1997. – 36 с. 2. Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX – на початку XX ст. / О. Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 6. – С. 68–91. 3. Батенко Т. Анатоль Вахнянин (1841–1908). Біля джерел національного відродження / Т. Батенко. – Львів: Кальварія, Каменярь, 1998. – 140 с. 4. Качкан В. А. Анатоль Вахнянин і його роль у розвитку культури Західної України / В.А.Качкан // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 1–2. – С. 15–24. 5. Кліш А. Економічні та освітні аспекти діяльності християнсько-консервативного руху в Східній Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. / А. Б. Кліш // Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – 2011. – Випуск 4. – С. 88–98. 6. Кліш А. Вплив представників суспільно-християнської течії на відкриття української гімназії в Тернополі // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)» / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Ч. 1. – С. 77–78. 7. Бесіда пос. Нат. Вахнянина в справі лихви в Галичині. Виголошена в раді державній д. 18 січня 1897 // Руслан. – 26 січня 1897. – С. 1–2. 8. Річ пос. Вахнянина над пропозицією банкової комісії, виголошена в соймі краєвм дня 18. Лютого // Руслан. – 23 лютого 1898. – С. 2. 9. Річ пос. Вахнянина виголошена в Соймі 16. Марця в справі кредиту для селян // Руслан. – 19 березня 1899. – С. 3. 10. Буде реальна робота! // Руслан. – 31 грудня 1897. – С. 1. 11. О сільських касах системи Райфайзена // Руслан. – 23 марця 1899. – С. 2. 12. Засади і організація сільських кас шадничих і позичок системи Райфайзена // Руслан. – 25, 26, 31 марця 1899. 13. Річ пос. Вахнянина в урядовій комісії, держана 24-го жовтня // Руслан. – 2 листопада 1898. – С. 1–2. 14. Річ посла Вахнянина // Руслан. – 31 грудня 1898. – С. 2. 15. Бесіда пос. Нат. Вахнянина в справі конгруї, виголошена в раді державній, д. 21. Січня с.р. // Руслан. – 29 грудня 1898. – С. 1–2. 16. Річ пос. Вахнянина при дебаті в соймі над мелірацією ґрунтів // Руслан. – 13 травня 1900. – С. 1–2. 17. З Сойму // Руслан. – 21 січня 1898. – С. 2. 18. Центральний державний історичний архів України в м. Львові (далі – ЦДІАЛ України), ф. 818, оп. 1, спр. 18, 156 арк. 19. ЦДІАЛ України, ф. 818, оп. 1, спр. 13, арк. 8–10. 20. Річ посла Вахнянина, виголошена в державній Раді, дня 27. жовтня, при розправі над заявою правительства // Руслан. – 1 листопада 1899. – С. 1. 21. Річ пос. Вахнянина виголошена в Галицькій Соймі з нагоди справоздання про середні школи // Руслан. – 11 липня 1901. – С. 3. 22. Руска гімназія в Станиславові // Руслан. – 3 травня 1900. – С. 2. 23. Річ посла Вахнянина в обороні тов. «Просьвіта» // Руслан. – 31 марця 1899. – С. 1–2. 24. «Ділови» і його другам // Руслан. – 1 червня 1899. – С. 2.

Андрей Клиш

**ПАРЛАМЕНТСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
АНАТОЛИЯ ВАХНЯНИНА (КОНЕЦ XIX – НАЧАЛО XX ВВ.)**

В статье исследуются парламентская деятельность выдающегося украинского общественно-политического деятеля, ученого, композитора Анатолия Климовича Вахнянина (1841–1908 гг.). Проанализировано его работу в Венском парламенте и Галицком сейме по улучшению жизни украинцев Галичины в конце XIX – начале XX вв.

Ключевые слова: Анатоль Вахнянин, парламентская деятельность, общественно-христианское движение, Восточная Галичина, парламент.

Andriy Klish

**PARLIAMENTARY ACTIVITIES ANATOL VAKHNIANYN
(LATE XIX - EARLY XX CENTURIES)**

The article deals with the parliamentary activity of the outstanding Ukrainian public and political figure, scientist, composer Anatol Vakhnianyn (1841–1908). Analyzed his work at the Vienna parliament and Galician Diet to improve the lives Ukrainian Galicia late XIX – early XX centuries.

Key words: Anatol Vakhnyanyn, parliamentary activities, socio-christian movement, Eastern Galicia, parliament.